

УДК 336:061.2

<https://doi.org/10.31713/ve4202412>

JEL: L31

Ляхович О. О. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

к.е.н., доцент,

Хмельник А. В. [1; ORCID ID: 0009-0009-6173-0289],

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ФІНАНСІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

У статті висвітлено сутність та роль громадських організацій у сучасних процесах розвитку суспільства. Визначено місце фінансів громадських організацій у фінансовій системі держави. Обґрунтовано відмінні характеристики фінансів комерційних і некомерційних організацій. Виокремлено фінанси громадських організацій в окрему ланку всередині фінансів суб'єктів господарювання, що дозволить вивчати їх складові в комплексі з урахуванням всіх особливостей їх функціонування.

Ключові слова: фінанси; громадські організації; держава; суспільство; бізнес.

Вступ. В сучасній вітчизняній практиці питанню фінансів громадських організацій приділено недостатньо уваги. Це пояснюється як відсутністю методичних засад аналізу фінансів громадських організацій, так і неефективними системами фінансового управління. Сьогодні громадські організації діють у швидкозмінному та конкурентному світі. І для того, щоб ефективно розвиватися в такому складному середовищі, керівники повинні розвинути необхідне розуміння та впевненість, щоб повною мірою використовувати інструменти управління фінансами.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Найважливішим внеском у розвиток проблематики функціонування фінансів громадських організацій, на наш погляд, є роботи таких зарубіжних вчених, як М. Едвардс, Г. Лаут, В. Меркель, Т. Пафенгольц, К. Спарк, Дж. Шейд, а також українських: Л. Василенко, С. Зелінського, О. Віннікова, Н. Дехтяр, О. Люта, О. Кириленко, С. Юрій, В. Федосов, Л. Василенко, С. Огороднік, В. Кодацький, Г. Шарлай та ін. Проте фінанси громадських організацій, як і самі некомерційні організації загалом, не є статичними, тому вони потребують подальшого аналізу.

Насамперед варто зазначити, що у вивченні проблем організації та управління фінансами громадських організацій українська наука значно поступається світовій науковій спільноті, тому у вітчизняній науковій сфері, присвячених обговоренню цих проблем, майже не проводилося досліджень. Однак такі дослідження проводяться за кордоном окремими вченими, державними та неурядовими аналітичними організаціями. На нашу думку, така ситуація пов'язана з тим, що громадські організації в нашій країні поки що не входять в межі фундаментальних досліджень науковців, оскільки суспільство та наукова спільнота повноцінно не розуміють їх важливості для економіки. Тому, незважаючи на сучасний розвиток подій, методологія дослідження фінансування громадянського суспільства потребує ретельного аналізу теоретичних та практичних підходів до управління фінансами громадських організацій.

Метою статті є обґрунтування ролі та місця фінансів громадських організацій у фінансовій системі держави.

Основна частина. У сучасному світі зростає роль громадянського суспільства у відносинах з такими секторами, як уряд, бізнес та домогосподарства. Немає сумнівів, що наявність розвиненого громадянського суспільства, яке включає в себе широку мережу своїх організацій (більшість з яких є громадські організації), позитивно вплине на всі три сектори. Дійсно, громадські організації виконують досить складні завдання для задоволення потреб населення. Разом з тим, системне вивчення ролі громадських організацій у цьому процесі потребує глибокого розуміння їх сутності та визначення ролі, яку відіграють їх фінанси в загальній системі як державних, так і публічних фінансів. Варто відмітити, що не зважаючи на те, що сутність громадських організацій широко висвітлена в різних джерелах, на сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення, оскільки вчені визначають їх по-різному залежно від характеристик, які вони хочуть виділити в своїх дослідженнях.

А. Кириленко характеризує їх як «добровільні об'єднання громадян за ознакою професій, інтересів, захоплень» [1], відзначаючи спосіб створення таких організацій, специфіку їх діяльності як відсутність комерційної діяльності та відсутність державного фінансування. Однак, як відомо, у всьому світі громадські організації активно фінансуються з державного бюджету. В Україні, зокрема, відповідно до статті 23 Закону України «Про

громадські об'єднання», вони «мають право отримувати фінансову допомогу з державного бюджету України, місцевих бюджетів» [4].

О. Романенко та С. Огороднік характеризують громадські організації як організації, покликані задовольняти та захищати соціальні, економічні, творчі, молодіжні, національні, культурні, спортивні та інші спільні інтереси, що підкреслюють таким чином мету створення таких організацій [8]. С. Юрій і В. Федосов характеризують їх як «об'єднуючу структуру, засновану на єдності інтересів і перевагах спільної реалізації прав і свобод громадян» [1, С. 4]. Таким чином, в останньому акцентується увага на способі і цілях створення таких організацій.

Міжнародний технічний словник «Whatis» і спеціальні сайти, присвячені проблемам вивчення громадських організацій в різних країнах, відрізняють такі структури від державної діяльності, визначаючи їх як «об'єднання незалежних громадян, створених на правовій основі, що діють незалежно від уряду для досягнення певних цілей». Одним з найбільш широко вживаних є визначення Світового банку, згідно з яким громадські організації – це «організації, які здійснюють свою діяльність з метою захисту інтересів бідних верств населення, захисту навколишнього середовища, надання основних соціальних послуг або розвитку суспільства».

В українському законодавстві часто вживається поняття «громадські об'єднання», особливо в пункті 3 статті 1, де зазначено, що громадська організація – це «громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи». Крім того, у пункті 1 цієї статті зазначено, що «громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів» [4].

Важливо відзначити, що жодне з цих визначень не охоплює всі особливості діяльності громадських організацій. Його можна представити наступним чином: «громадські організації – це некомерційні організації, засновані на добровільних об'єднаннях громадян на основі спільних інтересів, що діють незалежно від держави, захищають права і свободи людини і задовольняють потреби суспільства».

Грошовий зміст відносин між громадськими організаціями є результатом розвитку товарно-грошових відносин в цілому і

розвитку ринкової економіки зокрема. У цьому сенсі можна говорити про дихотомію системи управління неприбутковими організаціями. З одного боку, отримання прибутку не є метою некомерційних організацій. Ця особливість виражається в мінімальних фінансових витратах на можливість здійснювати громадську діяльність, засновану на ентузіазмі і особистій довірі учасників громадської організації. Придбання необхідних матеріальних і трудових ресурсів некомерційних організацій здійснюється не на основі купівельно-збутових операцій з використанням грошових коштів, а на основі благодійних внесків та пожертвувань, цільового фінансування, безоплатної передачі майна.

З іншого боку, зовнішні обставини створюють потребу громадських організацій у коштах. Використання коштів в економічному обігу дозволяє організаціям громадянського суспільства прискорити досягнення поставлених цілей, розширити сферу діяльності, оптимізувати систему управління, підвищити стабільність своєї роботи та доступ до необхідних ресурсів. За допомогою готівки будуть вирішуватися проблеми з поточною діяльністю громадських організацій. Кошти необхідні на реєстрацію громадських організацій, сплату податків і зборів, виплату компенсацій постійним працівникам апарату управління, закупівлю оргтехніки, комп'ютерів та іншої техніки, закупівлю канцтоварів, оренду приміщень, послуг зв'язку, інтернету та інших поточних витрат. Особливе значення має використання коштів на проведення масових заходів. Кошти надаються на підтримку суспільно корисної та важливої діяльності, на фінансування наукових досліджень та розвиток соціального партнерства.

Результатом економічної діяльності громадських організацій є створення суспільно необхідних товарів і послуг. Таким чином, фінанси громадських організацій – це соціально-економічні відносини грошового змісту, що виникають в результаті створення, розподілу і використання фінансових ресурсів для досягнення їх статутних цілей.

При визначенні характерних особливостей фінансів громадської організації важливо визначити їх роль у фінансовій системі держави. Однак, як і у визначенні поняття «громадська організація», не існує єдиного підходу до визначення ролі громадських організацій у системі публічних та державних установ. Тому деякі дослідники насправді не розрізняють їх у фінансовій системі. Наприклад, В. Опарін стверджує, що фінанси підприємств не поділяються на окремі структурні структури, оскільки ознаки,

пов'язані з формою власності, настільки незначні, що можуть впливати на організацію фінансових відносин, але не змінюють їх сутності [3]. Такий підхід не дозволяє повною мірою вивчити роль громадських організацій та їх вплив на економіку, оскільки прирівнює їх до інших господарюючих суб'єктів з метою досягнення зовсім іншої мети.

Тому у фінансовій звітності суб'єктів господарювання правильніше було б використовувати підхід, який розмежовує фінанси комерційних установ і некомерційних організацій. Зокрема, прихильниками такого підходу є С. Юрій, В. Федосов, О. Кириленко, О. Романенко, С. Огородник та інші. Наприклад, С. Юрій та В. Федосов, які досліджують фінансову систему України у сфері фінансування юридичних осіб, наголошують на особливих відносинах у фінансах неприбуткових установ та організацій, у тому числі добровільних громадських об'єднань (громадських організацій, політичних партій та благодійних фондів) [1]. О. Кириленко вказує на зв'язки у фінансуванні корпоративних суб'єктів, у тому числі фінансування неприбуткових організацій та установ, але він зазначає, що саме цій структурі відводиться особливе місце у розвитку соціальних процесів [2]. Аналогічну точку зору мають О. Романенко та С. Огородник, які стверджують, що існує кореляція між неприбутковими організаціями та установами, до яких належать громадські некомерційні об'єднання, тобто громадські організації та політичні партії [8].

На основі вищенаведеного можна представити схему фінансової системи України наступним чином (рис. 1).

Таким чином, громадські організації – це некомерційні організації, засновані добровільними об'єднаннями громадян на основі спільних інтересів, які діють законно та самостійно з метою захисту прав і свобод людини та задоволення потреб суспільства. Їх фінансові відносини позитивно впливають на розвиток громадянського суспільства і займають важливе місце в структурі державної фінансової системи. Також поділ фінансів неприбуткових організацій на окрему ланку між фінансами суб'єктів господарювання дозволяє вивчати їх складові (у тому числі фінанси громадських організацій) у комплексі з урахуванням усіх особливостей та взаємозалежності видів діяльності.

Рис. 1. Місце фінансів громадських організацій у фінансовій системі держави*

*Джерело: складено автором на основі [5; 6; 7]

Таким чином, конкретна роль громадських організацій у фінансовій системі залежить від їх позиції в системі: держава – бізнес – суспільство. За рахунок некомерційного сектору встановлюється та зміцнюється соціальний баланс, створюється відповідальне громадянське суспільство та надається широкий спектр соціальних послуг. Відповідно фінанси громадських організацій як частина фінансів некомерційних організацій в структурі фінансової системи країни разом з державними і місцевими фінансами формують сферу публічних фінансів, тобто фінансів для суспільного контролю (рис. 2).

Рис. 2. Місце фінансів громадських організацій у публічному секторі*

*Джерело: складено автором на основі [5; 6; 7]

Некомерційний сектор включає в себе всі інституційні одиниці, які надають некомерційні послуги для колективного споживання. Основні ресурси цих структур надходять прямо чи опосередковано від платежів, що здійснюються фізичними особами в інших галузях економіки. Некомерційні організації виробляють для населення особливі послуги – «суспільні блага», наділені двома фундаментальними властивостями – неконкурентності та невиключеності, що зумовлюють специфіку фінансування процесу їх виробництва та реалізації. Поряд з цим зазначимо, що фінанси некомерційних організацій в структурі фінансової системи країни разом з фінансами комерційних організацій, фінансами фінансових посередників і особистими фінансами утворюють сферу децентралізованих фінансів.

Некомерційні установи та організації знаходяться в основному в невиробничому секторі, і їх фінансова діяльність відрізняється від фінансової діяльності комерційних підприємств. Головна особливість цих підприємств полягає в тому, що вони не виробляють матеріальних продуктів, не створюють цінності і не існують за рахунок продукції матеріального виробництва. Специфіка фінансів для комерційних та неприбуткових організацій також показана на рис. 3.

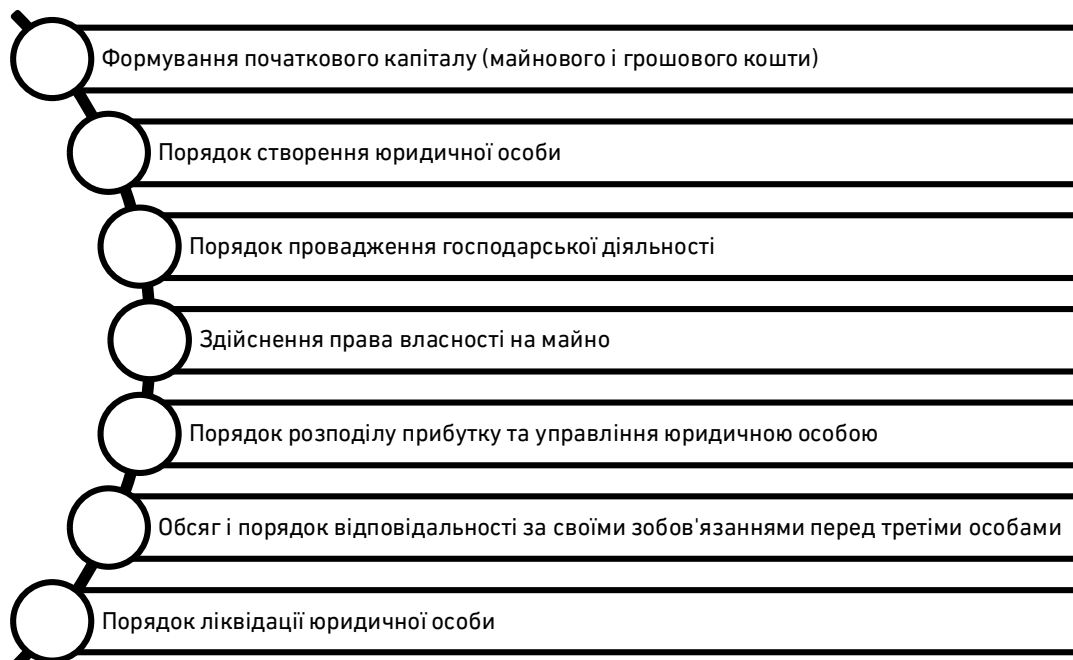

Рис. 3. Відмінні характеристики фінансів комерційних і некомерційних організацій*

*Джерело: складено автором на основі [5; 6; 7]

Громадські організації можуть вирішувати проблеми, які знаходяться поза контролем комерційних структур і уряду, але водночас варто відзначити, що їх діяльність тісно пов'язана з цими секторами економіки. Відповідно, серед особливостей організації фінансів громадських організацій варто зазначити:

1. Громадська організація не прагне отримання прибутку, а працює для досягнення цілей досягнення суспільних інтересів, викладених у її статуті.

2. Громадські організації мають право за рахунок отриманих коштів займатися самозайнятістю, що становить частину їх фінансових ресурсів, які можуть бути використані лише для досягнення цілей, передбачених регулюванням. Використання грошей в економічному обігу дозволяє їм прискорити досягнення поставлених цілей, забезпечити стабільність робочих місць і отримати необхідні ресурси.

Ці особливості визначають роль громадських організацій як посередників між державним і комерційним фінансуванням [7, С. 199–200]. На нашу думку, бажано розуміти суть організації фінансів громадської організації, наприклад, здатність вільно здійснювати громадську діяльність на основі наполегливої праці та особистої довіри учасників такої організації. Використання грошей з економічного погляду дозволяє громадським організаціям прискорити досягнення своїх цілей, забезпечити сталість своєї роботи та забезпечити використання необхідних ресурсів.

З іншого боку, на відміну від комерційної організації, яка в деяких випадках залучає лише зовнішні фінансові ресурси, Т. Кисельова звертає увагу на те, що громадські організації постійно зобов'язані залучати грошові ресурси засновників, членів, учасників, донорів з метою продовження своєї фінансово-господарської діяльності [5].

Крім того, громадські організації займаються управлінням грошовими потоками, розподілом ресурсів між учасниками фінансових відносин. Сфера громадських організацій включає в себе всі інституційні структури, що займаються наданням некомерційних послуг для колективного споживання. Отже, особливості організації фінансів громадських організацій як самостійних суб'єктів підприємницької діяльності визначаються напрямами їх юридичної діяльності, порядком і джерелами фінансування.

З огляду на особливості громадських організацій, І. Гаркавенко в основному акцентує увагу на напрямі грошових потоків,

взаємовідносинах між некомерційними організаціями та формуванні фондів. Він вважає, що основні характеристики фінансів громадських організацій включають [6]:

1) однобічність грошового потоку, тобто рух мобілізованих грошей не залежить від потоку товарів;

2) перерозподілений характер відносин, що виникають в результаті вторинного розподілу вже розподіленого ВВП;

3) формування централізованих і децентралізованих фондів для створення суспільних благ, благодійного та колективного споживання.

Висновок з проведеного дослідження. Отже, здійснений нами теоретичний аналіз понять «фінанси», «фінанси підприємств» із урахуванням особливостей організації неприбуткової діяльності окремими суб'єктами господарювання дозволив визначити, що основою поняття фінансів громадських організацій є фінансові відносини, які виникають у неприбуткових організацій з іншими суб'єктами господарювання з приводу формування та використання їхніх фондів грошових коштів з метою належного виконання їх статутної діяльності (забезпечення фізичних і юридичних осіб комплексом послуг, які надаються неприбутковими організаціями згідно з чинним законодавством). До обов'язкових ознак фінансів неприбуткових організацій слід віднести наявність економічних відносин, грошова форма їх виявлення, цільове використання грошових фондів.

Загалом фінансові відносини громадських організацій позитивно впливають на розвиток громадянського суспільства і займають значне місце в структурі фінансової системи держави. А виокремлення фінансів громадських організацій в окрему ланку всередині фінансів суб'єктів господарювання дає можливість вивчати їх складові в комплексі з урахуванням всіх особливостей їх функціонування.

1. Вовна Н. І. Фінанси неприбуткових організацій: теоретико-організаційні засади. *Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період*: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу. Тернопіль, 2008. С. 16–25. 2. Кириленко О. П. Громадські організації в Україні: взаємодія між трьома секторами. Київ : МАУП, 2007. 224 с. 3. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посіб. 4-те вид., без змін. Київ : КНЕУ, 2007. 240 с. 4. Про громадські об'єднання : Закон України від 05.08.2012 р. № 5026-17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 10.12.2024). 5. Ткачук І. Я. Джерела фінансування діяльності громадських

організацій в Україні. URL:
<https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2ee7f276-e3e7-43f8-bc55-36980b644f63/content> (дата звернення: 10.12.2024). **6.** Ткачук І. Я. Сутність фінансів громадських організацій та їх роль у фінансовій системі України. *Суспільство: політика, економіка, право. Сер. Економіка*. 2014. № 1. С. 138–141. **7.** Фінанси громадянського суспільства: теорія та практика : монографія. Чернівці : Технодруk, 2020. 352 с. **8.** Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. 2-ге вид., перероб. і доп. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. К. : КНЕУ, 2003. 387 с.

REFERENCES:

1. Vovna N. I. *Finansy neprybutkovykh orhanizatsii: teoretyko-orhanizatsiini zasady. Ekonomichni, pravovi, informatsiini ta humanitarni problemy rozvytku Ukrainy v poststabilizatsiinyi period : materialy naukovoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu.* Ternopil, 2008. S. 16–25. **2.** Kyrylenko O. P. *Hromadski orhanizatsii v Ukraini: vzaiemodiia mizh troma sektoramy.* Kyiv : MAUP, 2007. 224 s. **3.** Oparin V. M. *Finansy (zahalna teoriia) : navch. posib. 4-te vyd., bez zmin.* Kyiv : KNEU, 2007. 240 s. **4.** Pro hromadski obiednannia : Zakon Ukrainy vid 05.08.2012 r. № 5026-17. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (data zvernennia: 10.12.2024). **5.** Tkachuk I. Ya. *Dzherela finansuvannia diialnosti hromadskykh orhanizatsii v Ukraini.* URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2ee7f276-e3e7-43f8-bc55-36980b644f63/content> (data zvernennia: 10.12.2024). **6.** Tkachuk I. Ya. *Sutnist finansiv hromadskykh orhanizatsii ta yikh rol u finansovii systemi Ukrainy. Suspilstvo: polityka, ekonomika, pravo. Ser. Ekonomika.* 2014. № 1. S. 138–141. **7.** *Finansy hromadianskoho suspilstva: teoriia ta praktyka : monohrafiia.* Chernivtsi : Tekhnodruk, 2020. 352 s. **8.** *Finansy : navch.-metod. posib. dlia samost. vyvch. dystsypliny. 2-he vyd., pererob. i dop.* / O. R. Romanenko, S. Ya. Ohorodnyk, M. S. Ziaziun, A. A. Slavkova. K. : KNEU, 2003. 387 s.

Liakhovych O. O. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,

Khmelnik A. V. [1; ORCID ID: 0009-0009-6173-0289],

Master

ROLE AND PLACE OF PUBLIC ORGANIZATIONS' FINANCES IN THE STATE FINANCIAL SYSTEM

The article highlights the essence and role of public organizations in modern processes of society development. The place of finances of public organizations in the financial system of the state is determined. The distinctive characteristics of the finances of commercial and non-profit organizations are substantiated.

In the main part of the study, it is determined that the existence of a developed civil society has a positive impact on all three sectors (business, state, population). After all, public organizations most often provide those services that are difficult or even impossible for the state to provide due to the difficulties of identifying real problems in a particular region, thereby meeting the needs of the population and improving the quality of the environment in which business operates.

It has been established that a rather specific place is given to the finances of public organizations in the financial system of the state. It is at the expense of the non-profit sector that social balance appears and is maintained, a responsible civil society arises and a wide range of social services is formed. local finances form the sphere of public finances, i.e. finances for public control.

The conclusions determine that the basis of the concept of finance of public organizations is the financial relations that arise between non-profit organizations and other business entities regarding the formation and use of their funds for the purpose of proper performance of their statutory activities (provision of individuals and legal entities in the complex of services provided by non-profit organizations in accordance with the current legislation). Separation of finances of public organizations into a separate link within the finances of business entities will allow studying their components in a complex, taking into account all the features of their functioning.

Keywords: finance; public organizations; state; society; business.

Отримано: 11 грудня 2024 року
Прорецензовано: 16 грудня 2024 року
Прийнято до друку: 20 грудня 2024 року